

TÜRKİYE'NİN AFRIKA İLE İLİŞKİLERİNDE PROAKTİF POLİTİKALARININ TEORİK ANALİZİ: KONSTRÜKTİVİST TEORİ, ELEŞTİREL TEORİ VE ULUSLARARASI TOPLUM TEORİSİ

Asena BOZTAŞ

Arş. Gör., Sakarya Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü

“Akdeniz'in güney kıyısından kuzey kıyısına baktığımız zaman, orada Avrupa vardır. Fakat bunun güney kıyısına baktığımızda da Afrika olduğunu da unutmamakta fayda vardır ve Akdeniz, aslında hepimizin ortak bir iç denizidir.”

Jean Ping

ÖZET: Türkiye'nin Afrika ile ilişkilerini kuramsal analizle birlikte sunmayı hedefleyen çalışma, konstrüktivist, eleştirel ve uluslararası toplum teorileri temelinde Kıta ile ilişkileri açıklamaya çalışacaktır. Öncelikle her üç teorinin de neden çalışma için uygun görüldüğü ve hangi tezleri savunduğu ifade edilecek daha sonra da Türkiye'nin Afrika politikalarının tarihsel arka planı Osmanlı dönemi ilişkilerden itibaren ele alınmaya başlanacaktır. Osmanlı sonrasında cumhuriyet Türkiye'sinin 1998 Afrika'ya Açılım Eylem Planı'na kadar geçirdiği süreç, yine üç kuram çerçevesinde analiz edilecek ve son olarak 1998 yılı yeni bir milat kabul edilerek sonrasındaki Türkiye-Afrika ilişkilerinin ve Türk dış politikasının çok boyutluluğunda Afrika'ya yönelişinin dönüşümü üzerinde teorik analiz yapılarak üzerinde önemle durulacaktır. Tarihsel arka plan, uluslararası sistemin dinamikleri ve ulusal yapıdaki değişkenlerin tümü gözetilerek yapılacak olan teorik analizlerde Türkiye'nin proaktif politikalarının değerlendirilmesi de yapılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türk dış politikası, Afrika, konstrüktivist teori, eleştirel teori, uluslararası toplum teorisi

THEORETICAL ANALYSIS OF TURKEY'S PROACTIVE POLICIES IN RELATIONS WITH AFRICA: CONSTRUCTIVIST THEORY, CRITICAL THEORY AND INTERNATIONAL COMMUNITY THEORY

ABSTRACT: The article aiming at representing Turkish-African relations will be based on theoretical analysis which will try to explain relations with the Continent by based on constructivist, critical and international community theories. First, it will be explained why these theories are suitable to resume the mutual relations and then historical background of Turkey's Africa policies will be dwelt on starting from the Ottoman period. The phase, which the post-Ottoman republican Turkey went through until the Expansion to Africa Action Plan of 1998, will again be analyzed within the framework of three theories, and finally, by accepting the year 1998 as a new milestone, it will be emphasized on the Turkish-African relations in the following period and on the transformation of the orientation of the Turkish

foreign policy towards Africa in its multidimensionality, by conducting a theoretical analysis. Also evaluation of Turkey's proactive policies will be made in theoretical analysis that will be made by paying attention to historical background, international system dynamics and national structures variables.

Key Words: Turkish foreign policy, Africa, constructivist theory, critical theory, international community theory

KURAMSAL ARKA PLAN: KONSTRÜKTİVİST TEORİ, ELEŞTİREL TEORİ VE ULUSLARARASI TOPLUM TEORİSİ

Türkiye'nin son dönem dış politikasında Afrika açılımına önem vermesinin teorik çerçevesi oluşturulmaya çalışıldığında tek bir teorik analizle mevcut durumun açıklanamayacağı söylenebilir. Türkiye'nin Kıta ile ilişkilerinin eleştirel, uluslararası toplum ve konstrüktivist teoriler bağlamında değerlendirileceği çalışmada öncelikle neden bu üç kuramı tercih edildiği ve genel olarak bu kuramların dayanakları ele alınacaktır.

Neden Konstrüktivist Teori?

Uluslararası ilişkiler disiplinde son on yıldır önemli bir yer alan Konstrüktivizm, somut materyal dünyanın ve uluslararası olguların açıklanmasında insan davranışlarını, karşılıklı etkileşimleri, bunlardan doğan ve değişken olan normları, kuralları ve bilgisel-yorumları ön plana alan teorik bir yaklaşımdır. Türkiye'nin cumhuriyetin kuruluşundan beri devam eden Batıcılık politikası, son dönemdeki uluslararası ve ulusal dönüşümlerle birlikte değişerek çok yönlü bir politika halini almıştır (Kardaş, 2007: 133). Böylece Türkiye'nin Afrika'ya açılımı gerçekleşmiştir.

Konstrüktivist kuramın öncüleri olan Fredrich Kratochwil, Nicholas Onuf, Alexander Wendt, Peter Katzenstein ve John G. Ruggie'e göre (İnat ve Balcı, 2007: 265), konstrüktivist teoriler, kimlikler ve çıkarların zaman içinde nasıl değişebileceklerini analiz etmede en uygun olanıdır. Böylece uluslararası ilişkilerde devletlerin davranışlarındaki değişiklikleri açıklanabilir kılarlar. Bu nedenle konstrüktivizmin görüşünün "değişim" olduğu iddia edilebilir (Walt, 1998: 44). Türkiye'nin 1998 sonrası Afrika'ya açılımı ve ilişkilerin giderek ivme kazanması konstrüktivist perspektiften daha anlaşılır olabilmektedir.

Konstrüktivizmin temel politikası kuşkusuz ki uluslararası sistemin normlar tarafından inşa edilmiştir. Bu normlar hem devletlerin rollerini hem de uluslararası dış politikanın kurallarını inşa ederek ülkelerin dış politika süreçlerine yön verirler. Uluslararası sisteme yön veren ve dış politikalar ile uluslararası sistemi yeniden inşa eden normlar, tüm dünyayla birlikte Türk dış politikasını da çok yönlü olma yolunda dönüştürmüştür. Bu normlar hem uluslararası yapılardan hem de iç dinamiklerden etkilenmektedirler. Dolayısıyla sadece uluslararası sistem denildiğinde ülke içi dinamiklerin göz önüne alınmadığı algılanmamalıdır.

Bu bağlamda Emanuel Adler konstrüktivizmi şöyle yorumlar: "*Davranışlar, maddeci dünyayı şekillendirir ve bu şekillendirme maddeci dünyanın dinamik normatif ve epistemik yorumuna bağlı olarak insan etkisiyle ve etkileşimiyle gerçekleşir.*" (Adler, 1997: 319-364). Dolayısıyla konstrüktivizme

göre sadece devletler uluslararası ilişkilerde tek aktör kabul edilmez. Bu nedenle milli çıkarlar soyut, kategorik veya hazır veriler olarak ele alınmaz, tam tersine siyasi ve sosyokültürel bir inşa sürecinden sonra oluşmuş kabul edilir. Yani tarihsel arka planı oluşturan bireyden etnik topluluklara kadar tüm dinamikler göz önüne alınır (Eyleme geçen aktörler ve faktörler yelpazesi geniştir). Bunlar devlet-üstü (uluslararası örgütler gibi) veya devlet-altı (askeri-bürokratik-sivil karar verici gerçek veya tüzel kişilikler gibi) olabileceği gibi; siyasi veya stratejik kültür ve devlet kimliği gibi karar alma sürecini etkileyen faktörler de olabilir (Kardaş, 2007: 133-134). Türkiye'nin Afrika'ya açılımı düzleminde konstrüktivizmin bu perspektifi devlet düzeyinde gerçekleşen ilişkilerin sivil toplum ve halklar düzeyinde de gelişmeye başlamasıyla anlam kazanmaktadır. Devlet eliyle gerçekleştirilen Kıta ile ilişkiler kısa sürede çeşitli firmalar, birlikler, kuruluşlar ve sivil toplum örgütleri aracılığıyla halklar düzeyinde de gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Bu yapılanmada artık devlet tek aktör pozisyonunda değildir.

Ayrıca sadece halklar düzeyinde değil, devlet bünyesinde de bireyler aktör olabilmektedir. Dolayısıyla ülkesel düzeydeki ilişkiler de sosyalleşme neticesindeki birey olan aktörlerin eylemleridir. Somut bir örnek verilecek olursa; Türkiye'de eğitim görmüş bir Afrikalının ülkesine döndüğünde bürokrat veya diplomat olması durumunda Türkiye'ye karşı yaklaşımı kişiliğiyle paralel olarak pozitif olacaktır. Böylece, Türkiye-Afrika ilişkilerinin sosyal düzeyde gelişimi, Afrika ülkelerinde belli makamlara gelen insanların Türkiye'ye bakışını dolayısıyla da Türkiye ile ilişkilerini ülkesel, bireysel veya örgütsel düzeyde olumlu etkileyebilecektir.

Sosyal açıdan uluslararası ilişkilerin önemine vurgu yapan konstrüktivizm, neorealistlerin maddi kapasite anlayışına da sosyal anlamlar yükleyerek (Wendt, 1992: 391-425) Türkiye'nin Afrika açılımına anlam kazandırır. Maddi kaynaklara sosyal anlamlar yükleyen Wendt'in perspektifine Türkiye'nin Afrika ilişkileri bağlamında bir örnek verirsek; Türkiye'nin Afrika pazarlarına açılması, maddi olarak olumlu bir gelişme iken, Türklerin o ülkelerde açtığı fabrika ve işletmelerde Afrikalıların istihdam edilmesi ve Türkiye'ye sempati duyması, ülkeler arası olduğu kadar halklar arası ilişkilerin de geliştirilmesini sağlar ve maddi kapasitenin sosyal anlamına işaret eder.

Tarihsel arka planın önemine değinen konstrüktivizm, kişiler gibi devletlerin karşılıklı ilişkilerinden oluşmuş tarihsel kimliklerin ülke çıkarlarını ve davranışlarını belirlediğini öngörür (Kardaş, 2007: 133). Türkiye'nin Afrika'ya açılımında önemli olan bir diğer noktaya işaret eden kuram, sömürgecilik dönemine kadar Kıta ile oldukça iyi ilişkiler geliştiren Osmanlı döneminin de önemine vurgu yapılmasını sağlar. Kıta halkının ve devletlerinin Türkiye'ye pozitif yaklaşımının ve günümüzde Kıta ile ilişkilerin gelişiminin neden bu kadar hızlı olduğunun cevabı tarihsel arka planda yatmaktadır.

Realizm ve liberalizm gibi maddi (güç ve ticaret) faktörlere odaklanmayan konstrüktivizm, bu açıdan da Türkiye'nin Afrika'ya açılım politikasında önem taşımaktadır. Sömürgecilik döneminde ve sonrasında Batılı ülkelerin izlemiş olduğu sömürgeci politikaların aksine kazan-kazan politikasına önem veren Türkiye, karşılıklı kazancın her alanda sağlanmasını hedeflemektedir. Ülkesel çıkar veya sömürü amacı yerine insani değerleri önemseyen Türkiye, Afrikalılara ve Afrikalı devletlere karşılıksız yardımlarını sürdürmektedir. Bu noktada eleştirel teoriler ve uluslararası toplum teorileriyle kesişen konstrüktivizm, Türkiye'nin Afrika ile ilişkilerinde proaktif politikalarının teorik çerçevesini çizebilen üç teoriden biri sayılabilir.

Neden Eleştirel Teori?

Kökleri “aydınlanma” ya kadar dayanan ve Kant, Hegel ve Marx gibi düşünürlerin fikirleri ile ilişkilendirilen eleştirel kuramın temelini klasik Yunan düşüncesine kadar da geri götürmek mümkündür. Teori, 20. yüzyıl Frankfurt Ekolü ile anılmaya başlamıştır. Horkheimer, Cox, Hoffman, Linklater ve Habermans gibi önemli temsilcileri bulunan kuram, uluslararası ilişkiler disiplinde ise özellikle küresel dönüşümle birlikte sivil toplumun yönetime katılımıyla (siyasal katılım) daha da önem kazanmıştır. İç siyasal düzenle bir ülkenin dış politikası arasındaki ayrımı ortadan kaldıran eleştirel teori, devletlerin içyapıları ve uluslararası sistem, tarihsel oluş süreçleri bağlamında ele alınmaktadır (Çiftçi, 2010: 25-27).

Temelde hem devlet hem insan merkezli olan teori, uluslararası sisteme ve diğer uluslararası ilişkiler teorilerine eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşır. “Özgürlükçü” olarak nitelenebilen eleştirel kuram, insanların daha serbest bırakılması gerektiğini ve devletlerin görevlerinin azaltılarak hizmetlerin ve bireylerin güvenliğinin sağlanmasıyla sınırlı kalması gerektiğini savunur.

Eleştirel kuramın yaklaşımları, Türk dış politikasının özellikle de 1998 sonrasında Afrika’ya açılımının anlaşılması bakımından oldukça uygundur. Belirli bir sistem içindeki ilişkileri kavrayabilmek için onları oluş hareketleri içinde tanımak gerekir. Çünkü her birey ve içerisinde yer aldıkları toplumsal dünya, yalnız bugünkü ilişkilerin ürünü değildir. Bu ilişkilerin tarihsel oluş sürecinin bugüne ulaşan ürünleridir. Şimdinin karar vericileri, kararlarını kendi isteklerine göre ve kendi belirledikleri koşullar içinde değil, oluş süreci içerisinde belirlenmiş olan ve geçmişten şimdiye taşınan koşullar içerisinde vermek durumunda kalmaktadırlar. Bu bağlamda konstrüktivist anlayışla ortak paydada buluşan eleştirel kuram çerçevesinde bugünkü Türk dış politikasını Afrika’ya eğilmesinin nedenlerini algılayabilmek için nasıl uluslararası sistemin küresel dönüşümün dinamiklerini göz önünde bulunduruyorsak tarihsellik faktörünü ve tarihin getirdiklerini de önemsemek zorundayız. Bu bağlamda Osmanlı dönemi ve Türkiye Cumhuriyeti dönemi Afrika ile ilişkiler iyi analiz edilmelidir.

Osmanlı dönemindeki Türk dış politikasının eleştirel kuram bağlamında, geçmişten alınan derslerle devletin iç düşmanları olduğu ve bu iç düşmanların dış düşmanlar tarafından desteklendiği hatta bu düşmanların devletin bütün kademelerini bile ele geçirmeye çalıştıkları hatta ele geçirebilecekleri düşüncesi, karar vericilerin algılamalarının oluşumunda temel teşkil etmiştir. Bu nedenle Osmanlı sonrasında kurulan cumhuriyet dönemi Türkiye’si tüm dünyaya ve iç siyasi sürecine olduğu gibi Afrika’ya karşı da güvenlik penceresinden bakarak temkinli olmayı tercih etmiştir (Çiftçi, 2010: 11-16).

Tıpkı Osmanlı dönemindeki yoğun Afrika politikalarıyla cumhuriyet Türkiye’sinin minimum seviyedeki Afrika politikalarının dönüşümü gibi 1998 sonrası Türkiye Afrika açılımı ve atılımları da eleştirel kuram bağlamında değerlendirilebilir. Statükonun nasıl değişebileceği konusunda tarih dinamiği ve insan faktörünün devlet faktörüyle birlikte ele alınması gibi etkenlerin varlığına ve önemine önemle vurgu yapan eleştirel kuram, devletlere alternatif manevra alanları ile yeni statükolar yaratabilmenin kapılarını açar (Bostanoğlu ve Okur, 2009: 18-19). Türkiye’nin tarihsel arka planındaki Afrika bu kapsamda üç periyotta incelenebilir: Osmanlı dönemi Afrika’yla yoğun ilişkiler dönemi, cumhuriyetin kuruluşu sonrası yardımlarla ve elçilikler açma yoluyla gerçekleşen dolaylı ilişkiler dönemi ve 1998 Afrika’ya Açılım Eylem Planı sonrası proaktif politikalar dönemi.

Eleştirel teori, Türkiye'nin tarihsel süreçten günümüze ve bugünkü Afrika politikalarının altındaki nedenleri açıklamada üç önemli teoriden biridir. Çünkü tarihsel arka plana önem verir ve değişen statükoların politikaların nedenlerinde sadece devlet faktörünü değil devletlerin içindeki bireyleri dolayısıyla "*algıları*"¹ da göz önüne alır. Özgürlükçülüğü ve algıların uluslararası ilişkileri yönlendirdiğini savunan eleştirel kuram, konstrüktivist kuramın değişim paradigmasına özgürlükçü algısal bir nitelik kazandırır. Uluslararası ilişkilerde yaşanan küresel dönüşümle birlikte Türkiye'deki "*özgürlükçü algısal değişim*" in varlığı teorik temelde bugünkü Afrika ile yükselen ilişkilerin açıklanmasını kolaylaştırmaktadır. Değişen ve dönüşen uluslararası sistemin önemli bir parçası olan Türkiye, Afrika ile ilişkilerinde sağlam tarihsel arka planı ve halkıyla birlikte bugünkü ilişkilerinde büyük ivme kazanmaya devam etmektedir.

Neden Uluslararası Toplum Teorisi?

İngiliz Ekolü olarak bilinen kuram temel olarak, devletlerin ortak değer ve ilkelerini ve bunların uluslararası ilişkilere etkilerini inceler. Bu ilkeler, diplomasi, düzen ve uluslararası hukuku içerir. Neorealizmin aksine pozitivist değildir. Teori, insani müdahale kavramı üzerine yoğunlaşmıştır ve teorisyenler bu konuda ikiye bölünür: dayanışmacılar ve çoğulcular. Dayanışmacılar, insani müdahaleyi savunurken, çoğulcular ülkelerin egemenliğine ve uluslararası düzene daha çok önem verirler. Teorinin önde gelen isimleri çoğulcu Hedley Bull ve Robert H. Jackson ile dayanışmacı Nicholas Wheeler'dir.

Her ne kadar uluslararası toplum teorisi, genellikle İngiltere'de kabul görse de Türk dış politikasındaki Afrika açılımını açıklamada önemli üç teoriden biri olabilmektedir. Teorisyenleri kendi içinde ayrılrsa da bir bütün olarak ortak değer ve ilkelerin varlığına vurgu yaparlar. Uluslararası toplumda olması gereken düzenin öneminin yanı sıra insani müdahalenin gerçek anlamda var olması gerektiğini savunurlar. Bu bağlamda Türkiye'nin çıkar gütmeyen tarihsel bir geçmişle beraber günümüzde Afrika'ya açılımının açıklanmasında insana verdiği önem yer alır. Bu nedenle konstrüktivist anlayışın yanı sıra uluslararası normların yanında uluslararası toplum ve düzenin sağlanması doğrultusunda Türkiye'nin Kıta ile ilişkiler kurarak o ülkelere destek olması ve toplumsal dayanışma adına yardımlarda bulunması ancak uluslararası toplum teorisi ile açıklanabilir.

Bu bağlamda hem dayanışmacıların insani müdahaleyi savunduğu gibi Türkiye'nin Kıta'daki barış operasyonlarında yer alması, hem de çoğulcuların ülkelerin egemenliğine ve uluslararası düzene önem verdikleri gibi Kıta ülkelerinin ülkesel bütünlüğüne ve egemenliğine saygı duyması ve bu doğrultuda uluslararası düzeni ve güvenliği sağlamak adına her türlü desteği sağlaması, uluslararası toplum teorisinin Türkiye'nin Afrika politikalarındaki önemini ortaya koymaktadır.

Yine Türkiye'nin Afrika'yı da içeren son dönem açılım politikaları, uluslararası toplum politikası teorisyenlerinin önemle vurguladığı diplomasiyi kullanmaktadır. Teorinin çoğulcu kanadından olan Hedley Bull'un "Diplomasi, uluslararası hukukun süjeleri arasında, onların temsilci organları ile ve

¹ Algılar, devletlerarasındaki ilişkileri de yönlendirmektedir. Bu bağlamda Türkiye çok boyutlu bir dış politika izlemeye başlamıştır. Örneğin; eskisi gibi tehdit olarak gördüğü ülkeleri düşman olarak işaret etmemektedir. Uluslararası ilişkilerdeki algıların önemine İsrail-Suriye arasındaki Golan Tepeleri sorununda tarafların algıları göz önünde bulundurulduğunda; İsrail'in endişesinin tamamen güvenlik algısı olduğu, Suriye'nin ise toprak bütünlüğü algısıyla hareket ettiği gözlemlenmektedir.

barışçıl yollarla yürütülen dış ilişkilerdir.” (Bull, 1990: 162-163) tanımlamasına uygun hareket eden son dönem Türk dış politikasının Afrika açılımı da bu düzlemde değerlendirilebilir. Teorinin diplomasiye önem vermesi ve Türk dış politikasının Afrika’ya önem vermesi arasındaki en güzel bağ da artık diplomasislerin, sadece elçilikler yada diplomatlar yoluyla sağlanmadığı, global dünyanın gelişimi ve dönüşümüyle diplomasi araçlarının da geliştiği ve artık teknik konularda uzman kişileri de kapsadığıdır. Dolayısıyla Türkiye, bir yandan sivil toplum kuruluşlarıyla Afrika’ya açılırken diğer yandan teknik desteğiyle birlikte TİKA gibi devlet kuruluşlarıyla da Afrika’ya açılımını uzlaşmacı bir biçimde gerçekleştirmektedir.

Uluslararası politika yapımında uzlaşmacı nitelikte olan üç teorinin Türkiye’nin Afrika’ya açılımını açıklayan ortak noktaları: halkın algılarının ve tarihin göz önünde bulundurulması ve değişen küresel dünyaya ayak uyduran uzlaşmacı bir dış politika oluşumudur.

TÜRKİYE’NİN AFRIKA POLİTİKALARININ TARİHSEL ARKA PLANI (OSMANLI’DAN 1998 AFRIKA’YA AÇILIM EYLEM PLANI’NA KADAR)

Türkiye’nin Afrika’yla ilişkileri Osmanlı Devleti dönemine hatta daha da eski dönemlere uzanmaktadır. Afrika kıtası oldukça erken sayılacak bir dönemde, yani 9. yüzyılda Asya’dan gelen Türklerin yerleştikleri önemli bir kıta olmuştur (Kavas, 2006: 27). Daha sonra Osmanlı dönemindeki yoğun Afrika politikalarıyla Türkler ve Afrikalılar akrabalık ilişkilerine varan ilişkiler geliştirmişlerdir. Dış politik konjonktür açısından değerlendirildiğinde Türkiye’nin bugünkü Afrika açılımının tarihsel arka planı özellikle eleştirel teori bağlamında oldukça önemlidir. 1998 yılı Türk dış politikasının Afrika’ya açılımı öncesi Türkiye-Afrika ilişkileri Osmanlı dönemi, 1923 ve 1998 arası dönem ve 1998’den günümüze olmak üzere üç alanda incelenebilir (Özkan ve Akgün, 2010: 530).

Osmanlı döneminde Afrika ile ilişkiler devletler düzeyinde güvenlik, ticaret, jeopolitik, din ve siyasi/ekonomik alanlarda gelişmiştir. Bunun yanı sıra sivil toplum açısından değerlendirildiğinde Osmanlılar, Kıtada damgasını vurmuş olan sömürgecilik döneminin gecikmesini sağlamıştır denilebilir. Böylece eleştirel teori ve konstrüktivist teorinin sivil toplumcu yaklaşımıyla birlikte uluslararası toplum ve düzen yanlısı uluslararası toplum teorisi de Osmanlıların Kıta’daki politikalarını açıklayıcı niteliktedirler. Diğer yandan büyümeye başlayan Portekiz egemenliğini engellemek için düzenlenen Doğu Afrika deniz yolculukları Eritre, Cibuti, Somali ve Etiyopya’yı Osmanlı egemenliği altına sokarken Habeş Vilayeti’nin de kurulmasını sağlamıştır. Aynı zamanda Osmanlılar, İspanyol yayılcılığına karşı olarak Cezayir’in, Tunus’un ve Trablusgarp’ın desteklerini de almıştır.² Böylece ilk Osmanlı etkileri, 16. yüzyılda Kuzey Afrika’da görülmüştür (Hazar, 2008: 21). Osmanlı’nın halklar düzeyindeki yaklaşımları, devlet düzeyinde de gelişim göstermiş ve o dönemde Afrika halkı tarafından desteklenmeyi başarmıştır. Özellikle konstrüktivist teorinin vurguladığı devletin uluslararası camiada tek aktör olmadığı, halklar düzeyindeki iletişimin ve sivil toplumun da önemli bir aktör olduğu gerçeği Osmanlı-Afrika ilişkilerinde açıklayıcı önemli bir teoridir.

² Bu bölgelere daha sonra *Garp Ocakları* adı verilmiştir. Bkz: Hamiyet Sezer, “II. Abdülhamit Döneminde Osmanlı’da Vilayet Yönetiminde Düzenleme Gayretleri- Trablusgarp Örneği ve Ahmet Rasim Paşa”, 2002, s. 163-165, <http://acikarsiv.ankara.edu.tr/browse/2307/2988.pdf?show>

Osmanlıların 16.yüzyıldan sömürgecilik dönemine kadar Afrika'da bulunmaları, Afrikalıların Türkleri daha yakından tanımalarını sağlamış ve günümüz politikalarına yön veren siyasi aktörlerin ve devletlerin tavırlarına ve algılarına da büyük etki etmiştir. Bu noktada da algıların uluslararası politikadaki etkisini ortaya koyan eleştirel teori devreye girmektedir. Aktör ve devletlerin tavırlarını etkileyen tarihsel arka plan, Afrika halkı, yöneticileri ve devletlerinde Osmanlı döneminde oluşmaya başlayan olumlu bakışı günümüzdeki politikaya yansıtmaktadır. Eleştirel teorinin önemsedığı algısal yaklaşım, Kıta'nın günümüz Türkiye'sinin dış politikasında Osmanlı'nın etkilerinin ne kadar önemli olduğunu vurgular.

Günümüzde telaffuz edilen ve uzun yıllar sadece Kuzey Afrika ilişkilerin olmasının nedeni olarak gösterilen Osmanlı topraklarının sadece o bölgeyi kapsamış olduğu tamamen yanlıştır. Çünkü Osmanlılar, 1516 yılında Kuzey Afrika'ya yerleşmeye başladıktan sonra Sahra Altı Afrika'ya ilgi duymaya başlamışlardır. 1551-1556 yılları arasında Cezayir Beylerbeyi olan Salih Paşa'nın Sahra Çölü'nü geçmek istemesi de Osmanlıların ilk Sahra Altı Afrika deneyimi olmuştur (Ipek, 2010).

Sahra Altı ülkelerine kadar kendini tanıtmaya fırsatı bulan Türkler, 16. yüzyılın sonunda uluslararası toplum teorisinin önem verdiği diplomasiyi daha yoğun bir şekilde kullanmaya başlamışlardır. Bu bağlamda Osmanlı Generali ve Trablus Valisi Turgut Ali Paşa, bugün Kuzey Nijerya, Nijer, Çad ve Kamerun arasında yer alan Kanem Bornu Cumhuriyeti ile ikili ilişkiler kurmakla görevlendirilmiştir. Kanuni Sultan Süleyman zamanında ise Osmanlılar Doğu Afrika'ya kadar inmişlerdir. Bu bölgede Somali kıyılarına kadar ulaşan Osmanlılar, Ali Bey yönetimi altında Kenya'ya bir grup Türk idareci yerleştirmişlerdir. Böylece Osmanlılar, yönetim olarak daha sonra sömürgecilik dönemine girecek olan Afrika'ya kendisi ile Batılı sömürgecileri kıyaslama imkanı vermiştir. 1805 yılında Sudan ile de ilgilenmeye başlayan Osmanlılar, bu ülkeyi 1821-1885 yılları arasında idare etmişlerdir. Osmanlılar, 1884 yılında Çad'ın Tbesti vilayetine bir vali atamıştır (Hazar, 2008: 21). Bölge halkının daha sonraki dönemde karşılaşacakları Batılı sömürgeci güçlerle Türkler arasındaki farkı görmelerini sağlayan bu iletişim ile hem Afrikalı halkın hem de devlet yöneticilerinin günümüz Türkiye'sine pozitif bakmalarını sağlamışlardır. Bu bağlamda tarihsel arka planda ne bıraktıklarını önemsemeyen ve neorealist bir anlayışla maddi kapasiteye önem veren hatta realist ve liberalist görüş temelinde güç ve ticarete odaklanan Batılı sömürgeci ülkeler, mal ve toprak elde ederken insan kalbini fethedememiştir. Dolayısıyla geleceği gören bir dış politika anlayışıyla hareket eden Türkler, insan ve toplum temelli anlayışını dış politikasına da yansıtarak günümüz Afrika ilişkilerine sağlam bir zemin hazırlamışlardır.

Diğer yandan 1880'de Reşade ile 1911'de Kayar şehirlerini kuran Osmanlılar, Afrikalılarla ilişkilerin kazan-kazan politikaları temelinde olduğunu o dönemlerde kendilerine hissettirmiştir (Hazar, 2008: 21). Salt kendi çıkarları için Afrika'yı sömürmeyi hedeflemeyen Osmanlılar, eylemleriyle Afrikalıların algılarını pozitif etkileyerek günümüz Türkiye-Afrika ilişkilerinin yükselen ivmesine ilk hareketi vermiştir.

Osmanlılar, Kuzey Afrika ve Sahra Altı'ndan sonra Güney Afrika'da da yer alarak bu bölge halkı ile de iletişim kurarak dış politikasının sömürgeci bir yapıda olmadığını kanıtlamıştır. 1861 yılında Müslüman Güney Afrikalıları, İngilizlerden kendileri için bir danışman istemişler ve bunun üzerine Ebu Bekir adındaki bir İslam bilgini bölgeye gönderilmiştir. 1863 yılında Cape Town'a gelen bilgin, 1880 yılına kadar bu bölgede hizmet vermiş, daha sonrasında ise oğlu Ahmed Ataulлах ülkedeki ilk Müslüman Okulu kurmuştur. Eleştirel teori ve uluslararası toplum teorisi ışığında insan temelinde bir dış politika

geliştiren Osmanlı, uyguladığı devletler düzeyinin dışındaki bu politikalarının ne kadar olumlu olduğunu görmüştür. Şöyle ki, İtalyanların 1911 yılında Trablusgarp'ı işgal etmeleri üzerine bazı Güney Afrikalı Müslümanlar gönüllü olarak Osmanlılara yardım etmek istemişlerdir (Uçar, 2007: 333-341). Ayrıca Kurtuluş Savaşı sırasında Güney Afrika'dan ekonomik destek alınmıştır. Bu durum insan temelli uzlaşmacı teoriler olan uluslararası toplum teorisi ve eleştirel teorinin Türk dış politikasında Afrika'ya açılımının tarihsel arka planında da kendini göstermiştir.

Osmanlılar döneminden günümüze, olumlu politika yapımı açısından değerlendirildiğinde önemli sayılabilecek bir diğer boyut ise Ekvator vilayetinin kuruluşudur. Çünkü on dokuzuncu yüzyılın sonuna doğru günümüz Uganda sınırları içinde kurulan Ekvator vilayetini daha sonra Arnavutluk'ta ve Sudan'da doktorluk hizmeti de veren Alman Mehmet Emin Paşa kalkındırmıştır (Stanley, 1890: 393-417).

Sömürgecilik dönemine kadar Kıta ile iyi ilişkiler geliştiren Türkler, sömürgecilik döneminde iç ve dış politikası ve uluslararası konjonktür nedeniyle Afrika ile ilişkilerini askıya almıştır ve doğrudan yerine yardımlar ve eğitim desteği gibi dolaylı yollarla Kıta halkına destek olmuştur.

Cumhuriyet dönemi Türkiye-Afrika ilişkileri ise, yine sömürgecilik dönemi Afrikası ile dolaylı ilişkiler dönemini yansıtmaktadır. Dolayısıyla cumhuriyet dönemi Kıta ile ilişkiler 1923-1998 dönemi ve 1998'den günümüze olmak üzere iki dönemde incelenebilir. 1923-1998 döneminde Türk Dış Politikası Afrika ile dolaylı bir resmiyet üzerinden ilgilenirken 1998'den itibaren bu ilgi doğrudan ve yoğun bir görünüm kazanmıştır.

1923-1998 Dönemi Türkiye-Afrika İlişkileri; 1923 yılında cumhuriyetini ilan eden Türkiye'nin iç politikasında, İkinci Dünya Savaşı'nın başlangıcı sayılan 1939 yılına kadar bürokratik düzenlemelerle uğraşma, Atatürk devrimlerinin pekişmesini sağlamaya çalışma ve ekonomik olarak kalkınma yer almıştır. Bu dönemde Cumhuriyet Halk Partisi toplum üzerinde büyük egemenlik kurmuş ve ülke, devletçi bir anlayışta yönetilmiştir. İç politikası ile paralel bir şekilde Batılı toplumlara yani Batı'ya yönelen Türk dış politikası, cumhuriyet dönemindeki ilk sınavını İkinci Dünya Savaşı'nda (MacFie, 1989: 238-239) vermiştir. Bu dönemde Alman saldırganlığından çekinen ve savaş dışı kalmayı planlayan devlet, Birleşmiş Milletler'e üye olmak istemiş ve amacına da 1945 yılında ulaşmıştır (Erkin, 1952: 127-128). Güvenlik tehdidi nedeniyle dış politikasını uluslararası birliklere kaydıran Türkiye, İslam Konferansı Örgütü ile 1948 yılında Sahel bölgesine yapılan 10 milyon dolarlık ekonomik desteğin ardından (The U.S. Agency for International Development, 2005), dünya ülkelerini içeren bir boyutta ilk kez Afrika ile bu kadar diplomatik yakınlık kurmuştur. Bu, aynı zamanda cumhuriyet dönemi Türk dış politikasının Afrika ile olan boyutunun da başlangıcı sayılmaktadır. Bunun dışında Cezayir'in bağımsızlığı sırasında Türkiye, özel bir Birleşmiş Milletler oturumuna katılmış ve Cezayir'in bağımsızlığı konusunda çekimser oy (red vermemiştir) kullanmıştır (United Nations, 1958: 119). Aynı zamanda dönemin Başbakanı Adnan Menderes'in yine dönemin Cumhurbaşkanı Celal Bayar ile birlikte Kuzey Afrika'daki bağımsızlık mücadelelerine ekonomik destek verdikleri bilinmektedir (Hazar, 2003: 117).

Birleşmiş Milletler üyeliğinden sonra Türkiye, bu sefer de İkinci Dünya Savaşı'yla birlikte evrimleşerek saldırgan bir kimliğe bürünen Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ne karşı oluşturulan Atlantik Pakti'nda yer almak istemiş ve bu nedenle NATO'ya başvurmuştur. Türkiye'nin NATO üyeliği ise

1952 yılında onaylanmıştır (Leffler, 1985: 807-820; Yeşilbursa, 1999: 70-96). Böylece Türkiye Cumhuriyeti, dış politikasını güvenlik merkezli ve Batı odaklı bir mekanizmaya çevirmiştir. 1950'li yılların ortasından 1991 yılına kadar süren soğuk savaş süresi boyunca Türkiye, Batı odaklı bu politikasını devam ettirmiştir.

1956 yılına gelindiğinde Türkiye, bir Afrika ülkesi olan Gana'nın bağımsızlığını ilan ettiği haberiyle yakından ilgilenmiştir. Fakat sömürgeci düzen ve iç politikası çerçevesinde soğuk savaş dönemi içinde Sovyetler Birliği'nin saldırganlığından korunmak amacıyla ABD'nin yanında hareket etmek zorunda kalan Türkiye, her ne kadar dış politikasını ülkeden bağımsız olarak hareket ettirememiştir. Bu nedenle sadece Gana'nın bağımsızlığını 1957'de tanımış ve aynı yıl başkent Accra'da bir büyükelçilik açmıştır. Doğrudan ilişkiler kurmak yerine elçilikler açma ya da yardım etme yoluyla ilişkilerini belli seviyelerde tutan Türkiye'nin mevcut tarihsel koşullar göz önünde bulundurularak değerlendirilmelidir. Eleştirel teori başta olmak üzere konstrüktivist teori ve uluslararası toplum teorisiyle açıklanabilecek olan Türkiye'nin Afrika politikaları, 1960'da Lagos'ta kurulan Nijerya büyükelçiliği ve 1963 yılında Kongo Cumhuriyeti'nde kurulan Kinshasha Büyükelçiliği ile devam etmiştir (Hazar, 2003: 111).

1964 yılına gelindiğinde Türkiye, Amerika ile olan bağıını gözden geçirmek zorunda kalmıştır. O yıl, Kıbrıs'ta Türklere karşı düzenlenen saldırılar sonucu olaylara müdahale etmek isteyen Türkiye'ye Amerikan Başkanı Johnson sert bir nota göndermiştir (Agmon, 1986: 92-93). Herhangi bir askeri operasyonda Amerika'nın Türkiye'ye sağladığı NATO silahlarının kullanılmayacağı yönündeki açık tehdide devlet içerlemiş ve Amerika'ya duyulan güven zayıflamaya başlamıştır. O dönemde Stalin'in ölümüyle azalmaya da başlayan Sovyet tehdidi içinde Türkiye yüzünü Avrupa'ya çevirmiştir (Bolukbasi, 1993: 511-515). Bu arada ülke, birbiri ardına bağımsızlıklarını ilan eden Afrika ülkelerini tanımayla ve kıta başkentlerinde büyükelçilikler açmaya devam etmiştir.

1964 yılından sonra ABD odaklı dış politikasını Avrupa rotasına çeviren Türkiye, Batı perspektifinden çok yönlü politika ile tüm dünyaya ancak küreselleşme sürecinin hızlanmasıyla geçmiştir. Dolayısıyla çok yönlü politikasının bir parçası olan Afrika açılımının başlangıcı olarak küreselleşmeyi göstermek mümkündür.

1997 yılına kadar, daha sonra Avrupa Birliği adı altında toplanan Avrupa Ekonomik Topluluğu ile işbirliği içinde olmak istemiş olan Türkiye, bu isteğini ilerleyen süreçte Birliğin üyesi olma yönünde geliştirmiştir (Mango, 1995: 640-647). Türkiye, 1978 yılında Afrika ülkeleri ile olan ilişkilerini yardım konusunda düzenleyerek bu kapsamda Zimbabwe'ye de bir ilaç yardım gemisi göndermiştir (Hazar, 2003: 117). 1997 yılındaki Lüksemburg Zirvesi'nde AB, Türkiye'ye diğer aday ülkelerden beklenmeyen birtakım ek koşullar dayatınca tıpkı 1964 yılında Amerika'ya duyulan güven sarsılmasının bir benzeri Avrupa'ya karşı yaşanmıştır. O döneme kadar dış politikadaki önceliğini Batı dünyasına veren Türkiye, bu olay üzerine diğer dünya ülkeleri ile olan ilişkilerine daha çok yoğunluk vermeye başlamıştır. Bugün hem ABD ile hem de AB ile olan ilişkiler, ülke dış politikasında en önemli yerleri tutmaktadırlar. Ancak Türkiye artık diğer bölgelerle de yoğun ilişkiler geliştirmeye başlamıştır.³ 1998 yılında ilan edilen Afrika Açılım Eylem Planı da bu çerçevede değerlendirilebilir. Aynı zamanda soğuk savaşın bitiş tarihi olan 1991 yılı ile Afrika açılım yılının yakın zamanlara denk gelmesi Türk Dış

³ Dönemin Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun sorunsuz ve çok yönlü Türk Dış Politikası modeli bu tarife uygun olabilir.

Politikası'nın bir kısıkaçtan kurtulup özgürleşmesi anlamına da gelebilir. Dış politikanın değişim sürecinde tarihsel arka planın ve iç politikaların önemini vurgulayan eleştirel teori ve sadece devletlerarası olmayıp devlet-altı ve devlet-üstü yapılanmaların ve uluslararası normların da son derece önemli olduğunu savunan konstrüktivist teori Türkiye'nin Afrika açılımına kadar neler yaşandığını ve neden Afrika açılımının gerçekleştiğini gözler önüne sermektedir. Diğer yandan ulusal ve uluslararası toplumun eylemleri, Kıya'ya gönderilen yardımlar yoluyla karşılık beklenmeksizin iletişime geçilmesi de uluslararası toplum teorisi tarafından açıklanabilen gelişmelerdir.

Türkiye'nin 1923-1998 yılındaki Afrika dış politikası, ülkenin cumhuriyet yapılanması, soğuk savaşın getirdiği tehditler ve Batı dünyasına olan güveninin sarsılmasıyla gelişmiştir. Bu dönemde büyükelçilik açmak, bağımsızlık tanımak, ekonomik yardım göndermek gibi dolaylı bir resmiyet eksenindeki Türkiye-Afrika ilişkileri, 1998 yılındaki Açılım Planı ile doğrudan bir resmiyet boyutuna ulaşmıştır.

1998 AFRIKA'YA AÇILIM EYLEM PLANI VE GÜNÜMÜZ TÜRKİYE DİŞ POLİTİKASININ TEORİK ANALİZİ

Eleştirel teorinin vurguladığı tarihsel arka planın, konstrüktivist teorinin devletin tek aktör olmadığı fikri ve yine bu kapsamda uluslararası toplumun ve düzenin oldukça önemli olduğu üçüncü bölümde ortaya konulmuştur. Bunların dışında Türkiye'de Afrika ile ilişkilerin geliştirilmesi yönünde kurulan devlet temeli ve sivil toplum temelli kuruluşlar da büyük önem taşırlar. Çünkü Türkiye'nin son dönemde büyük bir dönüşüm geçirdiğinin göstergesidirler.

Soğuk savaş sonrası dönemde sömürge olmaktan kurtulan Afrika ülkeleriyle ilişkilerin ilk adımı 1998 yılındaki "Afrika'ya Açılım Eylem Planı" ile atılmıştır. Eylem Planı'na genel olarak bakıldığında Afrika ülkeleriyle karşılıklı üst düzey ziyaretlerin gerçekleştirilmesi, uluslararası ve bölgesel kuruluşlar derecelerinde Afrika ülkeleriyle temasların arttırılması, Afrika'ya ekonomik yardımların yoğunlaştırılması, Kıta'daki diplomatik temsilci sayısının yükseltilmesi ve ekonomik-teknik-bilimsel işbirliği-ticaret anlaşmalarının imzalanması amaçlanmıştır (Tepebaş, 2010b). Bu plan çerçevesinde Türkiye-Afrika arasındaki diplomatik ilişkilerin alt yapısının oluşturulmasına öncelik verilmiş, karşılıklı heyet ziyaretleri teşvik edilmiş, Türkiye'nin ilgili kuruluşlarının Afrika'ya yönelik faaliyetleri özendirilmiş, Türkiye Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından 2003 yılı başında "Afrika Ülkeleriyle Ekonomik İlişkilerin Geliştirilmesi Stratejisi" hazırlanmış ve yeni ticaret müşavirlikleri açılmıştır (Tepebaş, 2010b).

Afrika ile ilişkilerini öncelikle devlet düzeyinde geliştiren Türkiye, devlet bünyesinde gerçekleştirdiği atılımların meyvelerini 2002 yılında almaya başlamıştır. 2002'de Afrikalı ülkeler nezdinde "en güçlü dostlar" statüsünde yer alan Türkiye, 2005 yılında ise Türkiye'nin Afrika Birliği'nin olağan zirvelerine gözlemci üye statüsünde katılmaya başlamıştır. Türkiye'nin 2008 yılının ocak ayında Afrika Birliği tarafından "stratejik ortak" ilan edilmesi, Afrika Kalkınma Bankası'na üye seçilmesi ve Afrika ülkelerinin verdiği destekle 2009-2010 BM Güvenlik Konseyi Geçici üyesi olmasıyla karşılıklı siyasi ve diplomatik ilişkiler ivme kazanmıştır (Tepebaş, 2010b).

Tüm bu gelişmeler temelinde eleştirel ve konstrüktivist teorinin temel tezleri çerçevesinde 2005 yılı Türkiye tarafından "Afrika Yılı" ilan edilerek (Kavas, 2010) kıtaya ilişkilere sosyal açıdan bir yaklaşım gerçekleştirilmiş ve ülke halkları düzeylerinde bir takım gelişmeler yaşanmıştır. Bu noktadan hareketle

2005 yılına kadar Afrika halklarıyla Türk halkının ortak bir zeminde buluşması ve iletişimi mümkün olamamıştır.

Tüm dünya ülkelerinin özellikle de Sahra Altı Afrika'yla ilişkiler kurma taleplerinin ardında ekonomik kaygılar ve çıkarlar yatmaktadır denilebilir. Çünkü dünya pazarlarının bir doygunluk noktasına ulaştığı 21. yüzyılın başında her türlü hizmete ihtiyacı olan "*Afrika pazarı*" önemli bir kaynak sunmaktadır. Bu kapsamda Türkiye, farklı olduğunu en başından beri Afrikalılara göstermiştir. Karşılıksız yardımlarla Afrikalıların dostluğunu ve sevgisini kazanan Türkiye, bundan sonra da aynı "kazan-kazan" politikası çerçevesinde hareket ederek tüm Afrika'da daima kazandırarak kazançlı çıkan ülke olabilecektir. Zaten Türkiye'nin de benzer bir stratejiyle sadece ekonomik, siyasi ve diplomatik ilişkiler geliştirmesi, Afrika'yla var olan geçmişiyile çelişecektir. Türkiye'nin yapması gereken, bu tür üst düzey ilişkilerin yanı sıra halklar arası diyalogu da geliştirerek, her yıl 25 Mayıs'ta "Afrika Günü" kutlamalarını (Ankara Üniversitesi Afrika Araştırmaları Merkezi Açılış Töreni, 2008) düzenlediği gibi organizasyonları arttırmak, kıta halkları ile Türk halkının iletişiminin artırılmasını ve halk düzeyinde ortak platformların oluşturulmasını sağlamaktır.

Afrika ile ilişkilerin geliştirilmesi elbette ki Türkiye'nin uluslararası sistemdeki ekonomik yapılanmasına ve dolaylı olarak da iç istikrar ve zenginleşmesine oldukça önemli katkıda bulunacaktır. Ayrıca Afrika ülkelerine yapılacak yatırımlar da Türk halkının Afrika'da istihdam oluşturmasını sağlayarak Afrikalıların da saygı ve sevgisini kazanacaktır. Ekonomik amaçlı olabilen bu açılımlar, sosyal olarak da Kıta ile Türk halkını birbirine yakınlaştıracaktır. Fakat dolaylı bir sosyal iletişim Kıta halklarıyla sosyal ilişkilerin geliştirilmesinde tek başına yeterli olmayacaktır. Manevi ilişkilerin kurulduğu bir yapıda ekonomik ve siyasi ilişkilerin de hızla daha da gelişme göstermesi mümkün olabilecektir. Böylece Türkiye'nin çok boyutlu politikasının temel tezi olan "kazan-kazan" politikası tam anlamıyla işlerlik kazanmış olabilecektir.

Dünya ülkelerinin Afrika ile olan ilişkileri Türkiye'nin Afrika'ya yaklaşımını da etkileyeceği için Türk dış politikası bu ilişkiler doğrultusunda geliştirmelidir. Bu bağlamda Afrika'daki genel durum değerlendirildiğinde, sömürgecilik sonrasında da Kıta ile bağlarını koparmak istemeyen Batı, yükselen Çin ve Hindistan'ın Afrika'yla iletişime geçmesinden büyük rahatsızlık duymaktadır. Sadece ekonomik açıdan değil, bölgedeki çatışmalardan da faydalanan Batı, tarihsel süreçte İngilizce konuşan ülkeler (Anglosakson) ve Fransızca konuşan ülkeler (Frankofon) arasındaki çatışmaları körtükleyerek Afrika'ya zarar vermeye ve katliamların sürmesine neden olmuştur (Beykent Üniversitesi, 2010).

Bu bağlamda eleştirel teori kapsamında Türkiye'nin bölge güvenliğine ve Afrika içerisindeki bireye de değer verdiğini göstermesi, bu yolda adımlar atması gerekmektedir. Devlet düzeyinde Kıta güvenliği kapsamında Hindistan-Çin gibi ülkelere sonra Türkiye, somut adımlar atmış ve bunun olumlu sonucunu da görmüştür. Afrika Birliği İcra Konseyi'nin On İkinci Olağan Toplantısı'nda kabul edilen, EX.CL/Dec.397 (XII) sayılı Afrika'nın Stratejik Ortakları Kararı'na göre Türkiye stratejik ortak olmuş ve stratejik ortak olarak 26 Haziran 2008'de Türkiye Dışişleri Bakanı'nın Afrika Birliği 13. Bakanlar Konseyi Olağan Toplantısı'na katılmıştır (haber7com, 2008). Fakat çalışma kapsamında göz önüne alınması beklenen devletler düzeyinin yanı sıra konstrüktivist anlayış temelinde halklar düzeyinde bir iletişim ve eleştirel anlayış temelinde bireyin güvenliğinin göz önünde bulundurulmasıdır.

Sadece büyüyen ekonomiler olan Çin ve Hindistan değil, 1990'lı yılların sonlarından itibaren Kıta'ya yönelik ilginin tüm dünyada yeniden arttığını gözlemlemek mümkündür. Kıtada üretilen çeşitli hammaddeler, bazı bölge ülkelerinde bulunan zengin petrol ve maden yatakları, Afrika'nın stratejik önemini artmasını sağlayan en önemli etkenlerdir. Bunun doğal bir neticesi olarak Afrika, başta son dönemdeki atılımı göz önünde bulundurulduğunda Çin Halk Cumhuriyeti olmak üzere ABD, AB, Rusya, Japonya ve Hindistan gibi birçok ülkenin ilgi alanı haline gelmiştir (Tepebaş, 2010a). Ülkesel düzeyde Türkiye açısından Afrika'nın gelişen önemi değerlendirildiğinde Türkiye'nin yeni dönemde Kıta ile ilişkilerini geliştirmeye çalışırken geleneksel Afrika kolonyal güçlerinin yanında; Çin, Hindistan, Güney Afrika, Brezilya ve Güney Kore gibi daha önce Afrika ile ilişkilerini geliştirmeye başlamış ülkelerin rekabetiyle de karşı karşıya kalacağını unutmamak gerekmektedir. Bu güçler içinde en önemlisi hiç şüphesiz Çin'dir (Oba, 2008: 44-48).

Ekonomik bağlamda değerlendirildiğinde Afrika kıtası gerek ham madde, gerekse sahip olduğu diğer zenginlikler açısından büyük fırsatlar sunmaktadır. Elmas, demir gibi birçok hammaddenin % 95'i, dünya petrol rezervlerinin de % 15'i Kıtada bulunmaktadır. Tarımsal ürünler bakımından da büyük öneme sahip olan Afrika kıtasına yüzeysel olarak bakıldığında da Avrupa ve Hindistan'ın on misli, ABD ve Çin'in üç misli büyüklüğündedir. Afrika çok büyük fırsatlar sunan ve göz ardı edilmemesi gereken bir kıtadır. Ayrıca, 2020 yılında Kıtanın nüfusunun 1,4 milyar olacağı da göz önüne alındığında uluslararası sistemde öneminin gittikçe artacağı kaçınılmazdır (haber7com, 2008).

Bu bağlamda son yıllarda yeniden yapılanma içine giren ve dünya ortalamasının üzerinde bir büyüme kaydeden özellikle bazı Afrika ülkeleri tüm dünyanın ilgi odağı haline gelmiştir. Bu amaçla birçok devlet Afrika ülkelerinde yatırımlara girişmiştir. Bunun dışında yine birçok ülke ihracatçısı yeni rotalarını Afrika'ya yöneltmiştir. Dünya ortalama büyüme hızından daha yüksek bir oranda büyüyen Burundi, Fas, Kenya, Gine Baso, Burkina Faso, Gambiya, Zimbawe, Kamerun, Angola, Tunus, Kongo, Sudan, Uganda, Leshoto, Mozambik, Eritre, Moritus Etiyopya, Benin, Botswana, Gine, Mısır, Gana, Moritanya, Malavi, Mali, Namibya, Fildişi Sahilleri, Burundi, Gabon, Tanzanya, Senegal ve Nijerya, yabancı yatırımcıların ve ihracatçıların ilgilendiği ülkeler arasında yer almaktadır (Türkiye-Afrika Ülkeleri Kültürel Sosyal ve Ekonomik İşbirliği Derneği, 2010).

Tüm dünya ülkelerinin perspektifi göz önünde bulundurularak geliştirilmesi öngörülen Afrika ile ekonomik ilişkiler Türkiye'nin ticaret hacmine de yansımıştır. Bunun en somut göstergesi Türkiye'nin bu kıtadaki ülkelerle ticaret hacminde görülen artıştır. Türkiye'nin Kuzey Afrika dışında kalan Afrika ülkeleriyle Sahra'nın Güneyindeki Afrika (SAGA) 2000 yılında 742 milyon dolar olan ticaret hacmi, 2007 yılında yaklaşık 6 milyar dolara, 2008 yılında ise 16 milyar dolara (Star Gazetesi, 2010) yükselmiştir. Söz konusu ticaret hacminin 2010 yılının sonunda 30 milyar ABD dolarına çıkarılması hedeflenmiştir. 2005 yılı itibariyle Türk şirketlerinin Afrika'daki yatırımlarının toplamı 400 milyon ABD dolarını aşmıştır. İnşaat sektöründe faaliyet gösteren Türk firmalarının Afrika'da 2007 yılında üstlendikleri projelerin toplamı 5,8 milyar ABD Dolarıdır (TASAM, 2007).

Türkiye kıta ile ekonomik, siyasi, diplomatik ve bürokratik ilişkilerinin sürekli olmasını istiyorsa ilişkilerini halklar düzeyinde daha da geliştirmelidir. Örneğin; karşılıklı akademik çalışmalar, sivil toplum kuruluşları, spor, kültür, turizm platformlarında faaliyetleri artırılmalı ve teşvik edilmelidir.

Bu yönde Türkiye'de bir takım atılımlar yapılmış olsa da yetersiz düzeydedir. Bu bağlamda atılan önemli adımlardan biri, 14-16 Ağustos 2008 tarihleri arasında İstanbul'da yapılan ve 44 Afrika ülkesinden toplam 92 sivil toplum kuruluşu, Türkiye'den 85 sivil toplum kuruluşu, uluslararası kuruluşlardan çok sayıda gözlemci ve Afrika'nın önde gelen basın kuruluşlarının temsilcilerin katıldığı "Türk-Afrika Sivil Toplum Kuruluşları Forumu"dur (Hüseyinoğlu, 2008). İkincisi de, 16-17 Aralık 2010 tarihinde altıncısı düzenlenmiş olan, TASAM'ın organize ettiği Uluslararası Birinci Türk-Afrika Kongresi'dir. Kongre'de Alpha Oumar Konare, Türkiye başbakanını 8. Afrika Birliği Zirvesi'ne davet etmiştir. Bundan önce Başbakan, 29 Ocak 2007 tarihinde Addis Ababa'da toplanan Afrika devlet başkanlarına hitap etme fırsatını yakalamıştır ve ayrıca çok sayıda devlet adamıyla karşılıklı görüşmelerde bulunarak Türkiye-Afrika ilişkilerinde devlet nezdinde bir adım daha atmıştır (Kavas, 2010).

Sosyal ilişkilerin geliştirilmesi açısından Türkiye, "Türk-Afrika Sivil Toplum Kuruluşları Forumu" nu siyasi ve diplomatik bir Zirve ile destekleyerek önemli bir hamle yapmıştır. 21 Ağustos 2008 tarihinde İstanbul'da düzenlenen "Türkiye-Afrika İşbirliği Zirvesi"yle sosyal iletişimi desteklediğinin sinyallerini veren Türkiye'nin bu hamlesi daha da yerel düzeylerde daha olumlu sonuçlar verebilecektir. 49 Afrika ülkesinden üst düzey yetkililerin katıldığı Zirve'de ayrıca, on bir uluslararası ve bölgesel örgüt temsilcisi de gözlemci olarak bulunmuştur. Zirve sonunda kabul edilen "Ortak Bir Gelecek İçin İşbirliği ve Dayanışma" başlıklı İstanbul Deklarasyonu ve Türkiye-Afrika Ortaklığı İçin İşbirliği Çerçevesi Belgesi, Türkiye-Afrika ilişkilerinde yeni bir dönemi başlatmıştır. Artık Türkiye'nin Afrika ile ilişkilerinde 13 yıldan beri devam eden açılış safhası tamamlanmış, ilişkilerde işbirliği ve stratejik ortaklık dönemi başlamıştır (Oba, 2008: 44-48).

Türkiye'nin devlet düzeyinde yaptığı bir diğer hamle de ticaret ataşeliği ve büyükelçiliklerinin sayılarını arttırmak olmuştur. 2007 yılında Afrika kıtasındaki Türkiye'nin sahip olduğu ticaret ataşeliği sayısı 2004'e göre dörtten on bire ulaşmıştır. 2000 yılından bu yana fahri konsolosluklarımızın sayısı da ikiye katlanmıştır (Kızılarlan, 2007). Birbiriyle bağlantılı bir şekilde Afrika ülkelerinde yeni Türkiye büyükelçiliklerinin açılmasıyla birlikte ticari ataşeliklerinin sayısı da artacak ve söz konusu durum, ekonomik ve ticari ilişkileri devlet ve işadamları nezdinde daha da geliştirebilecektir. Kıta ülkeleriyle özel iletişime geçen Türkiye devlet düzeyindeki ilişkilerini geliştirmeye devam etmektedir. Bu ilişkilere özel örnekler vermek gerekirse; Türkiye ve Sudan arasında Ortak Bakanlar Komisyonu oluşturulmuş ve benzer komisyonlar Cezayir, Tunus, Fas devletleriyle de gerçekleştirilmiştir (Haj, 2007).

Uluslararası platformlarda da Afrika'nın yanında devlet düzeyinde yer alan Türkiye, uluslararası toplum kuramını destekler nitelikte, Afrika'da halen görev yapan sekiz BM görevinden altı tanesine personel konusunda ve mali destekte bulunmaktadır. Yani BM'nin barış, istikrar alanında bulunduğu 8 ülkenin 6'sında Türkiye vardır (haber7com, 2008). Unutulmamalıdır ki, BM Güvenlik Konseyi'nin gündeminde yer alan konuların %60'dan fazlası Afrika kıtasını ilgilendirmektedir ve Türkiye artık Afrika'nın daima yanında yer alacaktır. Temenni edilen ise bu desteğin devlet tekelinde değil halklar düzeyinde de sürdürülebilmesidir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2011).

Türkiye'nin Afrika'nın istikrarı ve geleceği için gerçekleştirilen barış gücü operasyonlarındaki desteği 1993-1994 yılları arasında Somali'de icra edilen ikinci BM Somali Operasyonu'nun (UNOSOM-II) komutanlığını yürütme ve 300 kişilik bir mekanize birlikle katkı şeklinde gerçekleşmiştir. Türkiye halen, BM Sierra Leone Misyonu (UNAMSIL), BM Kongo Gözlem Heyeti Sivil Polis Misyonu

(MONUC), BM Sudan Misyonu (UNMIS), BM Fildişi Sahili Operasyonu (UNOC), BM Burundi Misyonu (BINUB) ve BM Liberya Misyonu'na (UNMIL) katılmaktadır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2011).

Sadece BM bünyesinde olmayıp, Afrika'da yürütülen barış ve güvenlik operasyonlarına yine devlet nezdinde Türk Silahlı Kuvvetleri ve Emniyet Teşkilatı tarafından da geleneksel olarak mali destek ve personel katkısı verilmektedir. Afrika ülkelerinin güvenliklerine verilen önem çerçevesinde Türk Silahlı Kuvvetleri deniz unsurlarının, korsanlık, deniz haydutluğu ve silahlı soygun eylemleriyle mücadele amacıyla yürütülen uluslararası çabaları desteklemek üzere Aden Körfezi ile Somali karasuları ve açıklarını kapsayan bölgelerde korsanlara karşı görevlendirilmesine ilişkin tezkere Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kabul edilmiş ve bölgeye bir firkateyn gönderilmiştir (Türkiye Büyük Millet Meclisi, 2010; Öcal, 2010: 24).

Türkiye'nin Afrika ile olan ilişkilerinde Genel Kurmay Başkanlığı kanalıyla gerçekleştirdiği katkılar arasında askeri eğitim ve anlaşmalar da yer almaktadır. Bu bağlamda Burkina Faso, Etiyopya, Gambiya, Kongo Cumhuriyeti, Mali ve Senegal ile akdedilmiş Askeri Alanda Eğitim Teknik ve Bilimsel Çerçeve Anlaşmaları zikredilebilir. Bu çerçevede, ikili ilişkilerin daha da geliştirilebilmesi ve süreklilik kazandırılabilmesi için, bazı Afrika ülkeleri ile Türkiye Genelkurmay Başkanlığı'nın yapmış olduğu Askeri Alanda, Eğitim, Teknik ve Bilimsel İşbirliği Çerçeve Anlaşmaları'nın sayısının artırılması ve Afrikalı askeri personele ülkemizde staj ve eğitim imkânlarının yaratılması sağlanabilir. Ayrıca Afrika ile ilgili birimler takviye edilebilir ve Afrika dillerinden özellikle Sahra Altı Afrika ile ilişkileri güçlendirebilecek olan Swahili gibi çok konuşulan dilleri bilen memurların yetiştirilmesi öngörülebilir (Oba, 2008: 44-48).

Bu bağlamda Türkiye *askeri olarak*; Afrika Birliği'nin Kıta'daki çatışmaların önlenmesi, yönetimi ve çözüme kavuşturulması konularındaki rolünün öneminin bilincinde olarak Afrika Birliği bünyesinde "Barış ve Güvenlik Konseyi" ile "Afrika Hazır Gücü" nün kurulmasına, *ekonomik olarak*; Afrikalılar tarafından geliştirilmiş kapsamlı bir kalkınma programı ve Afrika Birliği'nin ekonomik kalkınmaya ilişkin başvuru kaynağı olan "Afrika'nın Kalkınması için Yeni Ortaklık (NEPAD)" girişimine destek olmaktadır (Türkiye-Afrika İşbirliği Zirvesi, 2010). Çalışma kapsamındaki uluslararası toplum teorisinin "insani müdahale" vurgusuna yanıt veren Türkiye, Kıta'daki güvenliğin sağlanması için gösterdiği çabalar da yine bu kuram çerçevesinde son derece önemlidir. Kuramın temel prensiplerinden bir diğeri olan diplomasiyi de insani müdahaleyle birlikte uyumlu bir şekilde Afrika açılımına uygulayabilen Türkiye, her üç teoriden de faydalanabilmektedir.

Bunlardan başka Türk sosyal yaşamındaki kurumsal, akademik, sportif, medyatik ve insani kuruluşlar da mevcuttur. Bu kuruluşlar kurumsal ve akademik olarak; Ankara Üniversitesi Afrika Araştırma ve Uygulamaları Merkezi (AÇAUM)⁴, Gazi Üniversitesi Afrika ve Ortadoğu çalışmaları yüksek lisans programı⁵, Kadir Has Üniversitesi Ortadoğu ve Afrika Araştırma-Uygulama Merkezi⁶, Stratejik

⁴ Ayrıntılı bilgi için www.acaum.org adresi ziyaret edilebilir.

⁵ Ayrıntılı bilgi için <http://www.sbe.gazi.edu.tr/index.php?SolMenuId=9&lang=tr> adresi ziyaret edilebilir.

⁶ Ayrıntılı bilgi için <http://odam.khas.edu.tr/merkezin-misyonu.html> sayfası ziyaret edilebilir.

Araştırmalar Merkezi (SAM)⁷, Türk-Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi (TASAM)⁸, Orta Doğu ve Afrika Araştırmaları Merkezi (USAK-ODAM)⁹, Türk Stratejik Araştırmalar Merkezi (TÜRKSAM)¹⁰, Stratejik Araştırmalar ve Analiz Merkezi (CESRAM-SARAM)¹¹, Ortadoğu ve Afrika Araştırmacıları Derneği (ORDAF)¹² sıralanabilirken, kültürel nitelikteki kuruluşlar olarak; Afrikalılar Dayanışma ve Kültür Derneği (Dağtaş, 2010: 64-65), Afrotürk Vakfı¹³, African Innovation and Development (AID)¹⁴ sıralanabilir. Türkiye'de son dönemde artış gösteren sivil toplum kuruluşlarının varlığı, Türkiye'nin Afrika açılımının sağlam temellere dayandığının ve daha da gelişeceğinin bunun sonucunda da hem Afrika açısından hem de Türkiye açısından "kazan-kazan" politikasıyla kazançlı çıkacaklarının önemli bir göstergesi niteliğindedir.

Tarihsel açıdan da genel perspektiften değerlendirildiğinde, Afrika kıtası aslında oldukça erken sayılacak bir dönemde, yani 9. yüzyılda Asya'dan gelen Türklerin yerleştikleri önemli bir kıta olmuştur (Kavas, 2006: 27). Afrika ve Türkiye ilişkilerinin tarihsel, kültürel hatta akrabalık bağlarına dayandığı düşünüldüğünde Türkiye'nin, ticari, ekonomik, güvenlik ve istikrar konularında da stratejik ortak olabilmesi için halklar düzeyinde ilişkilerine daha da hız vermelidir.

TÜRKİYE'NİN PROAKTİF POLİTİKALARININ DEĞERLENDİRMESİ

Eleştirel teori bağlamında devlet, Afrika ile ilişkileri sağlamada anahtar rolünü oynamıştır ve artık ilişkilerin seyrini sivil topluma bırakmalıdır. Devlet düzeyindeki ilişkileri geliştirmeye ise devam etmelidir. Bu noktada uluslararası toplum teorisine göre Kıta ile ülkesel düzeyde işbirlikleri örgütler, diplomasi ve insani müdahale düzeyinde sağlanabilir. Konstrüktivist teoriye göre ticaret, sosyal ilişkiler ve kültürel etkileşim ise toplumlara bırakılmalıdır.

Her üç teorinin de ayrı ayrı değerlendirmeleri ışığında Türkiye'nin son dönem Afrika açılımları anlam kazanmaktadır. Mevcut uluslararası sistemin dönüşümünün küreselleşme ile ve ulusal dönüşümün edinilen tecrübelerle sağlanması Türkiye'nin günümüzde izlemiş olduğu "kazan-kazan" politikalarıyla beraber Afrika'ya açılımını sağlamıştır. Dolayısıyla genel olarak değerlendirildiğinde; uluslararası sistemin küreselleşme sürecine girmesiyle tüm ülkelerin etkileşiminin adeta şart olması, ulusal düzeyde de Batı'ya dönük politikaların tek yönlülüğünün Johnson Mektubu gibi tecrübelerle yanlış olduğunun anlaşılması, tarihsel arka planın, algıların öneminin kavranması, "kazan-kazan" politikasıyla yaklaşımın "ya kazan ya kaybet" politikasından çok daha barışçıl, uzlaşmacı ve faydalı olduğunun anlaşılması,

⁷ Ayrıntılı bilgi için www.sam.gov.tr adresi ziyaret edilebilir.

⁸ Ayrıntılı bilgi için www.tasam.org.tr adresi ziyaret edilebilir.

⁹ Ayrıntılı bilgi için <http://www.usak.org.tr/menu.asp?id=3&yid=63> sayfası ziyaret edilebilir.

¹⁰ Ayrıntılı bilgi için www.turksam.org adresi ziyaret edilebilir.

¹¹ Ayrıntılı bilgi için www.cesran.org adresi ziyaret edilebilir.

¹² Ayrıntılı bilgi için www.ordaf.org.tr adresi ziyaret edilebilir.

¹³ Ayrıntılı bilgi için www.afroturk.com adresi ziyaret edilebilir.

¹⁴ Ayrıntılı bilgi için

<http://www.facebook.com/1.php?u=http%3A%2F%2Fwww.africaninnovationproject.com%2F&h=35fd7> adresi ziyaret edilebilir.

eleştirel, konstrüktivist ve uluslararası toplum kuramları bağlamında Türkiye'nin Afrika'ya açılımlarının nedenlerini açıklamaktadır.

SONUÇ

Türkiye'nin Afrika açılımının nedenlerini genel olarak üç kuram çerçevesinde ele alan çalışmada cevap aranan temel soru: "Türkiye neden 1998 sonrası Afrika'ya açılmıştır?". Bu sorunun teorik arka planını oluştururken öncelikle uluslararası yapının küreselleşmeyle dönüşümünün Türkiye dış politikasında da etkili olduğu, diğer yandan iç politika ve algıların oldukça önemli olduğu gerçeğiyle hareket edilerek eleştirel kuramın temel tezlerine ulaşılmıştır. Devlet içi yapıların ve toplumsal algıların dönemin koşullarıyla şekillendiği, bu nedenle Batıya dönük tek yönlü bir politikanın benimsendiği görülmüştür. Bu yapılanmada soğuk savaş dönemi baskın ABD ve Avrupa'dan etkilenen Türkiye'nin dış politikasını da bu yönde geliştirerek sömürgeci Batı'nın elindeki Afrika ile ilişkileri dolaylı olarak elçilikler kurma ve yardım göndermeyle sınırlı tuttuğunu fakat bunun aslında çıkar gözetmeksizin yaptığı için Afrikalıların olumlu algılandığı gözlemlenmiştir. Dolayısıyla Afrikalıların Türkiye'ye ve Türklere bakışının algısal arka planının uluslararası koşullara bağlı olsa da olumlu inşa edildiğini ifade etmek mümkündür. Bu da yine üç teoriden biri olan uluslararası toplum teorisi ve eleştirel teori kapsamında değerlendirilebilir olduğu ifade edilmiştir. Değişim ve dönüşümün algılardan etkilendiğini savunan eleştirel kuramla beraber, Kıta'da barış ve istikrar oluşturmak amacıyla karşılıksız insani müdahalelerde bulunan ve bunu sadece BM ile sınırlı kalmaksızın ülkesel olarak da sağlayan Türkiye'nin askeri, sağlık, ekonomik vs... alanlarda destek sağlamasının uluslararası toplum teorisiyle açıklanabileceği yine çalışmada ifade edilmiştir. Çalışma, sadece güç ve ticareti ölçüt kabul eden realizm ve neoliberalizmden çok insana odaklanmış olan Türkiye'nin Afrika'ya açılımını gerçekleştirirken de sadece devletler düzeyinde kalmadığını, sivil toplumla (akademik, kültürel, ekonomik vs...) beraber hareket ettiğini örnekleriyle (TİKA, Afrotürk, TASAM vs...) beraber ele almıştır.

Tarihsel olarak ortak noktalara sahip Kıta ile ilişkilerinin ivme kazandığı Türkiye, bu ilişkilerini çok boyutlu ve "kazan-kazan" politikaları sayesinde elde etmiştir. İlişkilerinin geleceği ise bu politikaların devam etmesine ve insan temelli anlayışla halklar arası diyaloga en az devletler arası diyalog kadar önem vermesine bağlıdır. Unutmamalıyız ki, "Akdeniz'in güney kıyısından kuzey kıyısına baktığımız zaman, orada *Türkiye* vardır. Fakat *Türkiye*'den güney kıyısına baktığımızda da Afrika olduğunu da unutmamakta fayda vardır ve Akdeniz, aslında hepimizin ortak bir iç denizidir."

KAYNAKÇA

"Afrika'yla ticaret hacmi 16 milyar dolar", Star Gazetesi, 25 Mayıs 2010

"Aybar: "Afrika ile ilişkilerde beyaz adam gibi davranmamalı gerçekçi olmalıyız", Beykent Üniversitesi,

<http://busam.beykent.edu.tr/sayfagoster.aspx?sayfa=26&AspxAutoDetectCookieSupport=1> (Erişim tarihi: 27.12.2010)

"Babacan Jean Ping görüşmesi", haber7com, 17 Temmuz 2008

“Fas Krallığı Büyükelçisi Abdullah Zagour’un açılış konuşması”, Ankara Üniversitesi Afrika Araştırmaları Merkezi Açılış Töreni, 3 Aralık 2008

ADLER, Emanuel (1997), “Seizing the Middle Ground: Constrictivism in World Politics”, *European Journal of International Relations*, cilt 3, no 3 (September 1997)

African Innovation Project (2010), <http://www.facebook.com/1.php?u=http%3A%2F%2Fwww.africaninnovationproject.com%2F&h=35fd7> (erişim tarihi: 25.12.2010)

AfroTürk (2010), www.afroturk.com (Erişim tarihi: 05.01.2011)

AGMON, Marcy (1986), “Defending the Upper Gulf: Turkey's Forgotten Partnership”, *Journal of Contemporary History*, cilt. 21, No. 1 (January 1986)

Ankara Üniversitesi Afrika Araştırmaları Merkezi (2010), www.acaum.org (Erişim tarihi: 05.01.2011)

BOLUKBAŞI, Suha (1993), “The Johnson Letter Revisited”, *Middle Eastern Studies*, cilt. 29, No. 3 (July 1993)

BOSTANOĞLU, Burcu ve Mehmet Akif Okur (2009), *Uluslararası İlişkilerde Eleştirel Kuram*, İmge Kitabevi/Siyaset Dizisi, Ankara

BULL, Hedley (1990), *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*, Macmillan, Londra

ÇİFTÇİ, Kemal (2010), *Tarih, Kimlik ve Eleştirel Kuram Bağlamında Türk Dış Politikası*, Siyasal Kitabevi, Ankara

DAĞTAŞ, Lütfü (2010), “Türkiye'nin Siyahları bir araya geliyor”, *Gündem*, İzmirli, sayı 105, (Mayıs 2010)

ERKİN, Feridun C. (1952), “Turkey's Foreign Policy”, *Proceedings of the Academy of Political Science*, cilt. 24, No. 4, (January 1952)

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (2010), “Yüksek Lisans Programı”, <http://www.sbe.gazi.edu.tr/index.php?SolMenuId=9&lang=tr> (erişim tarihi: 25.12.2010)

HAY, Mohamed El Hassan Ahmed El (2007), *Türkiye ve Afrika Ülkeleri Diplomatik Temsilcileri Ortak Stratejik Vizyon Geliştirme Projesi, II. Çalıştay Sonuç Raporu*, “Afrika Ülkeleri ve Türkiye Arasındaki Diplomatik İlişkiler”, TASAM, Stratejik Rapor No: 20, (Ekim 2007)

HAZAR, Numan (2003), *Küreselleşme Sürecinde Afrika ve Türkiye-Afrika İlişkileri*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara

HAZAR, Numan (2008), “Türkiye'nin Afrika'ya Açılımı”, *Stratejik Analiz*, sayı: 99, (Temmuz 2008)

HÜSEYİNOĞLU, Pınar (2008), *Türkiye-Afrika Sivil Toplum Kuruluşları Forumu Bugün Başlıyor* “Türkiye Afrika İlişkilerinde Tarihi Dönemeç”, *Basın Bülteni, İdelog Halkla İlişkiler*, (13 Ağustos 2008)

IPEK, Volkan (2010) “Turkey-Africa relations between 1453-1919”, *Africa News*, (30 November 2010)

- İNAT, Kemal ve Ali Balcı (2007), “Dış Politika: Gelenekselden Post-Moderne Teorik Perspektifler”, Zeynep Dağı (der.), Uluslararası Politikayı Anlamak, Alfa Yayınları, İstanbul
- Kadir Has Üniversitesi Ortadoğu ve Afrika Merkezi (2010), “Merkezin Misyonu”, <http://odam.khas.edu.tr/merkezin-misyonu.html> (erişim tarihi: 25.12.2010)
- KARDAŞ, Tuncay (2007), “Güvenlik: Kimin Güvenliği ve Nasıl?”, Zeynep Dağı (der.), Uluslararası Politikayı Anlamak, Alfa Yayınları, İstanbul
- KAVAS, Ahmet (2006), Osmanlı-Afrika İlişkileri, TASAM Yayınları, İstanbul
- KAVAS, Ahmet (2010), “Türkiye-Afrika İlişkileri: Bin Yılı Aşan Dostluk Köprüsü”, <http://www.tasamafrika.org/index.php/tr/arsiv/makaleler/233-tuerkiye-afrika-likileri-bin-yl-aan-dostluk-koepuesue.html> (Erişim tarihi: 25.12.2010)
- KIZILARSLAN, Attila G. (2007), Türkiye ve Afrika Ülkeleri Diplomatik Temsilcileri Ortak Stratejik Vizyon Geliştirme Projesi, IV. Çalıştay Sonuç Raporu, “Afrika Ülkeleri-Türkiye Arasındaki Ekonomik İlişkiler”, “Türkiye-Afrika İlişkileri”, TASAM, Stratejik Rapor No: 24, (Aralık 2007)
- LEFFLER, Melvyn P. (1985), “Strategy, Diplomacy, and the Cold War: The United States, Turkey, and NATO, 1945-1952”, *Journal of American History*, cilt.71, (March 1985)
- MACFIE, A. L. (1989), “The Turkish Straits in the Second World War, 1939-45”, *Middle Eastern Studies*, cilt. 25, No. 2 (April 1989)
- MANGO, Andrew (1995), “Turkey in Winter”, *Middle Eastern Studies*, cilt. 31, No. 3 (July 1995)
- OBA, Ali Engin (2008), “Türkiye-Afrika İlişkilerinde Yeni Bir Dönem Başlarken”, *Stratejik Analiz*, Ekim, Cilt 9, Sayı 102
- Ortadoğu ve Afrika Araştırmacılar Derneği (2009), www.ordaf.org.tr (Erişim tarihi: 05.01.2011)
- ÖCAL, Mehmet (2010), “Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Bölgesel ve Küresel Güvenlik ve Barışa Katkısı”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 28 Yıl: 2010/1
- ÖZKAN, Mehmet ve Birol Akgün (2010), “Turkey's opening to Africa”, *Journal of Modern African Studies*, cilt 48, no 4
- SEZER, Hamiyet (2002), “II. Abdülhamit Döneminde Osmanlı'da Vilayet Yönetiminde Düzenleme Gayretleri- Trablusgarp Örneği ve Ahmet Rasim Paşa”, <http://acikarsiv.ankara.edu.tr/browse/2307/2988.pdf?show>
- STANLEY, Henry Morton (1890), *In darkest Africa; or, The quest, rescue, and retreat of Emin, governor of Equatoria*, New York C. Scribner's Sons, London
- Stratejik Araştırmalar Merkezi (2005), www.sam.gov.tr (Erişim tarihi: 05.01.2011)
- Stratejik Araştırmalar ve Analiz Merkezi (2008), www.cesran.org (Erişim tarihi: 05.01.2011)
- T.C. Dışişleri Bakanlığı (2011), “Türkiye Afrika İlişkileri”, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa> (Erişim tarihi: 27.02.2011)

TASAM (2007), Türkiye ve Afrika Ülkeleri Diplomatik Temsilcileri Ortak Stratejik Vizyon Geliştirme Projesi, IV. Çalıştay Sonuç Raporu, "Afrika Ülkeleri-Türkiye Arasındaki Ekonomik İlişkiler", Stratejik Rapor No: 24, (Aralık 2007)

TEPEBAŞ, Ufuk (2010a), "Sahra Altı Afrika'nın Artan Önemi ve Türkiye", <http://www.tasamafrika.org/index.php/tr/arsiv/makaleler/231-sahra-alt-afrikann-artan-oenemi-ve-tuerkiye.html> (Erişim tarihi: 25.02.2011)

TEPEBAŞ, Ufuk (2010b), "Türkiye'nin Afrika Açılımı ve Türkiye-Afrika İş Birliği Zirvesi", <http://www.tasamafrika.org/index.php/tr/arsiv/makaleler/251-tuerkiyenin-afrika-aclm-ve-tuerkiye-afrika--birlii-zirvesi.html> (Erişim tarihi: 25.02.2011)

The U.S. Agency for International Development (2005), "U.S. Overseas Loans And Grants 1945-2008, Obligations and Loan Authorizations" 1 July 1945-30 September 2005, CONG-R-0105, http://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PNADH500.pdf (Erişim tarihi: 28.02.2010)

Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi (2005), www.tasam.org.tr (Erişim tarihi: 05.01.2011)

Türkiye Büyük Millet Meclisi (2010), Tutanak Dergisi, 55'inci Birleşim, Dönem 23, Yıl 4, (2 Şubat 2010)

Türkiye-Afrika İşbirliği Zirvesi (2010), "Türkiye-Afrika Ortaklığı İçin İşbirliği Çerçevesi", http://africa.mfa.gov.tr/framework-of-cooperation-for-afrika-_turkey-partnership.tr.mfa (Erişim tarihi: 16.01.2011)

Türkiye-Afrika Ülkeleri Kültürel Sosyal ve Ekonomik İşbirliği Derneği (2010), http://www.aksiad.org/index.php?option=com_content&view=article&id=58&Itemid=55 (Erişim tarihi: 02.01.2011)

UÇAR, Ahmet (2007), Güney Afrika'da Osmanlılar, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul

Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Analizler Merkezi (2004), www.turksam.org (Erişim tarihi: 05.01.2011)

Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, Ortadoğu ve Afrika Araştırmaları Merkezi (2008), <http://www.usak.org.tr/menu.asp?id=3&yid=63> (erişim tarihi: 25.12.2010)

United Nations (1958), United Nations General Assembly Official Records, Agenda Item 63 Annexes Thirteenth Session, New York 1958, Document A/3853 v3 Document A/4075, UN Official Records, General Assembly 756th Meeting 24 September 1958, New York

WALT, Stephen M. (1998), "International Relations: One World, Many Theories", Foreign Policy, No.110, Special Edition: Frontiers of Knowledge, (Spring 1998)

WENDT, Alexander (1992), "Anarchy Is What States Make of It: The Social Construction of Power Politics", International Organization, cilt. 46, No. 2 (Spring 1992)

YEŞİLBURSA, Behçet K. (1999), "Turkey's Participation in the Middle East Command and Its Admission to NATO, 1950-52", Middle Eastern Studies, cilt. 35, No. 4, Seventy-Five Years of the Turkish Republic (October 1999)

EXTENDED SUMMARY

The basic question of the article that dwells on Turkey's Africa opening is: "Why Turkey was opened to Africa after 1998?" While constructing the theoretical background of given question, specific emphasis will be given to constructivist, critical and international community theories. Later, the impacts of international structure interacted with globalization on Turkish foreign policy will be clarified by the same approaches.

Thereafter, the historical background of Turkey's Africa politics will be taken into account in two pillars; the process until 1998 and the Republican period. In this phase, how interstate structures and communal perceptions of Turkey were shaped by the conditions of the episode, how Turkey altered her foreign policy suitable to the Cold War developments, and how Turkey improved her relations with Africa will be enlightened.

The answer of why and how Turkish foreign policy was transformed in the last period of Turkish-African relations as post-1998 will be represented again by given theories. In this context, Turkey's Africa policies which presumed humanitarian and peace interventions in the continent will be summoned by the international community theory. Through this theory, the fact that Turkey has not been considering Africa solely in terms of material means(as realism and neo-liberalism argue),but also, in terms of non-material intension containing civil society as the international community theory suggests. Once the theoretical foundations of whole history will be explained, an evaluation of Turkey's proactive policies on Africa will be made.

Turkey owes her multidimensional and win-win policies she constructed after the Cold War if she has an accelerating set of relations with Africa today. The future of given relations depends on the continuation of these policies and the importance given to dialogue on the basis of humanity, besides interstate ones. One shall not forget that there is Turkey when we look at the northern coast of Mediterranean from its south. However, it should also be noted that Africa exists in the south of Turkey and it is in fact the inner sea belonging to each of us.